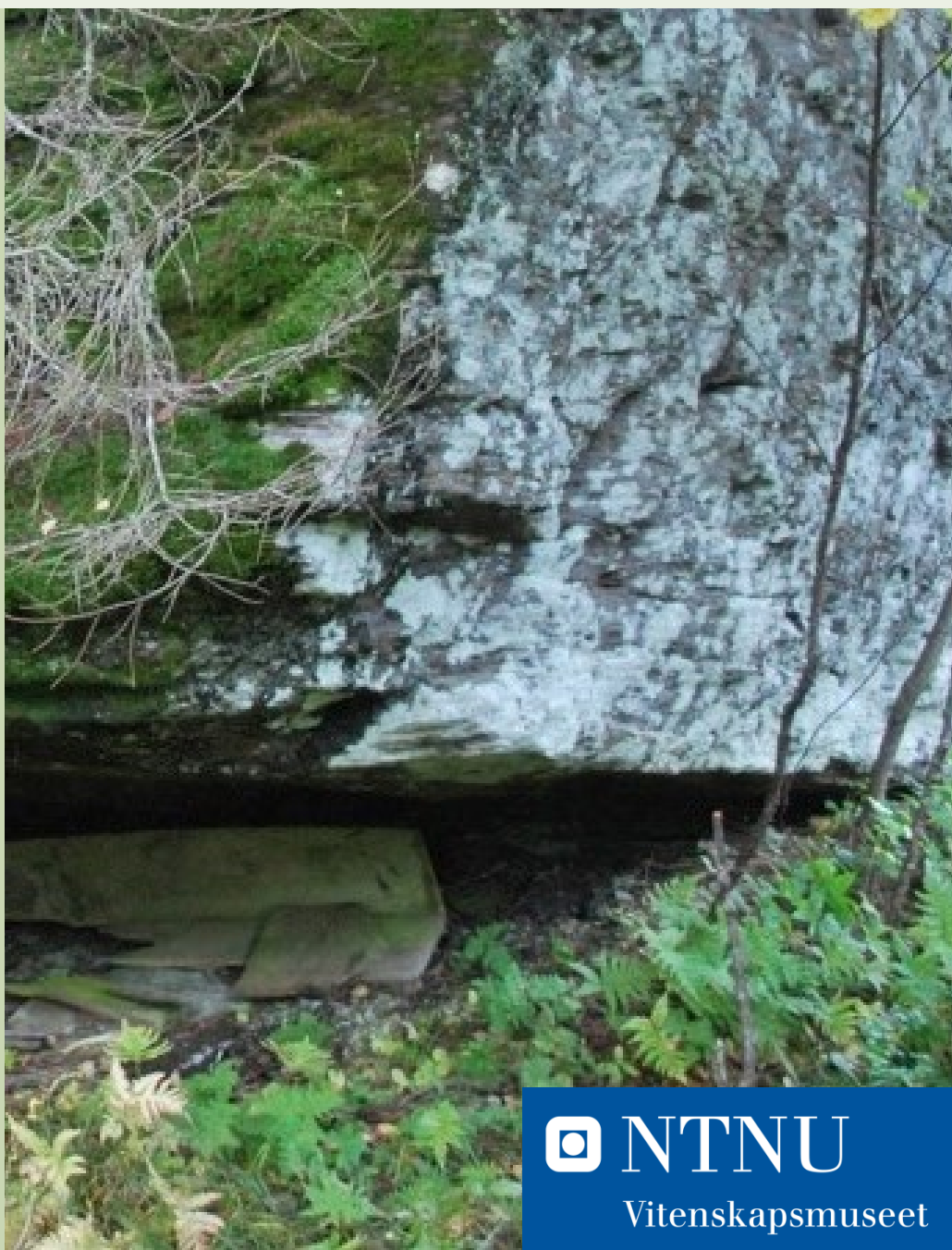

Jurgen Wegter

Arkeologisk undersøkelse og sikring Lapphelleren, Rana Kommune, Nordland

NTNU Vitenskapsmuseet
Arkeologiske smårapporter

Arkivreferanser

Lapphelleren

AI (Anatomisk institutts antropologiske samling,UIO).	4637
AskeladdenID	ID 216694
Saksnummer	2016/3877
Aksesjonsnummer	2016/153
Tilvekstnr.	T27260
Fotonr.	<i>Da_61121</i>
Kartskapnr.	10874
Fylke	Nordland
Kommune	Rana
Gårdsnavn	Forsengen
Gårdsnummer	Gnr. 4 Bnr. 1
Lokalitet	Lapphelleren
Kulturminnetype	Kistegrav i heller, Samisk
Datering	Nyere tid

Innhold

Arkivreferanser.....	2
1. Bakgrunn for undersøkelsen.....	5
1.1. Områdebeskrivelse	5
1.2. Kulturhistorisk bakgrunn og tidligere registreringer	6
2. Undersøkelsens rammer	8
2.1. Tid, deltagere	8
2.2. Forskningsstatus	8
2.3. Problemstillinger	8
2.4. Metode	9
2.5. Dokumentasjon.....	9
3. Gjennomføring av utgravingsprosjektet	10
3.1. Beskrivelse av felt og feltarbeid	10
4. Funnmateriale	12
4.1. Gjenstandsfunn	12
5. Resultat	15
6. Litteratur	17
Vedlegg.....	17

Figurliste

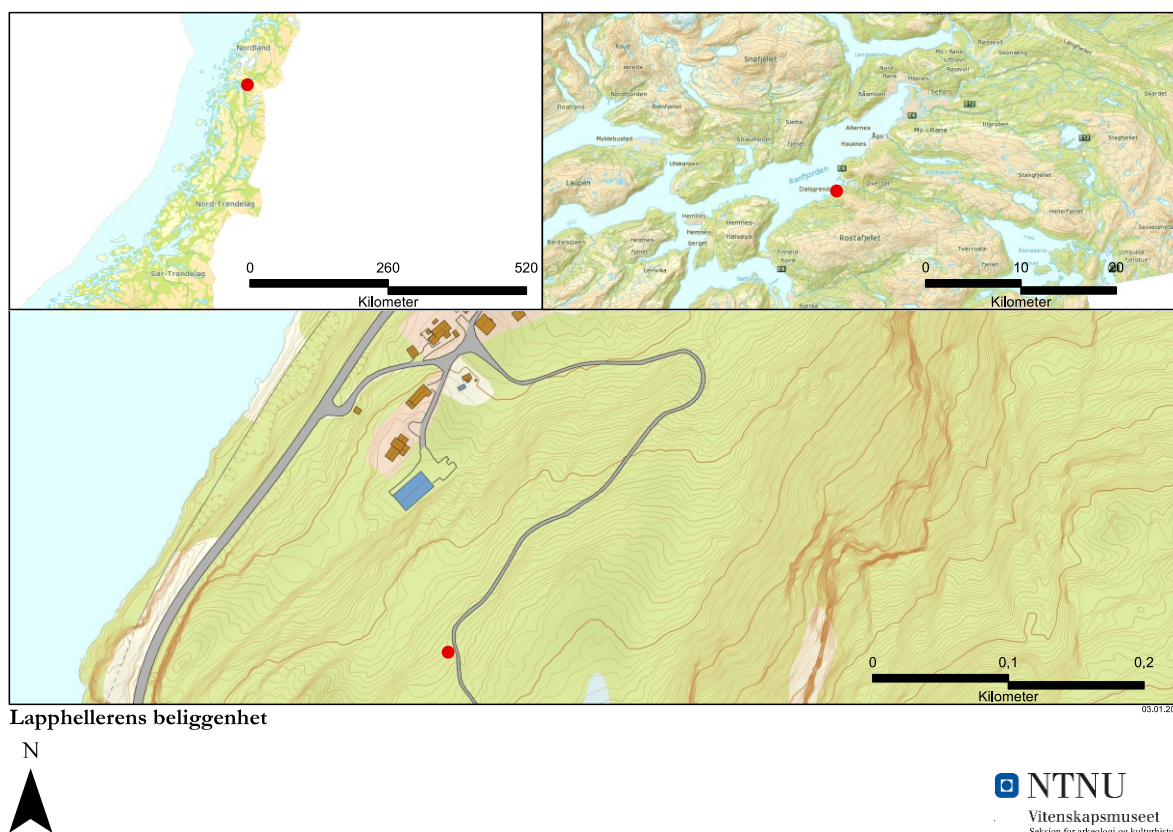
Figur 1 Geografisk beliggenhet. Kart: Raymond Sauvage. NTNU Vitenskapsmuseet	5
Figur 2: Innberetning fra Edv. J. Havmo, datert 1929. Kilde: Topografisk arkiv. NTNU, Vitenskapsmuseet.....	6
Figur 3: reportasje i Ranablad, 11 september 1993. Foto: Herlof Øverdal, Dalsgrenda.....	7
Figur 4: Lapphelleren: sett fra sør og øst. Foto: Jorgen Wegter, NTNU Vitenskapsmuseet.	10
Figur 5: Graven med restene etter skjelett og kiste. Sett fra sørøst og øst. Foto: Jorgen Wegter, NTNU Vitenskapsmuseet.....	10
Figur 6: Tegning av graven. Tegning: Lene Vestrum, NTNU Vitenskapsmuseet.....	11
FFiFigur 7: Fotografi av den rekonstruerte kisten. Foto: Trond Sverre Kristiansen Skevik, NTNU Vitenskapsmuseet.....	12
Figur 8: Foto fra innsiden av kisten med sidelys. Sagspor på bunnplanken og spor etter skjøve på sidevegg. Foto: Jorgen Wegter, NTNU Vitenskapsmuseet.	12
Figur 9: Fibulae (leggbein) fra to individ. Foto: Jorgen Wegter, NTNU Vitenskapsmuseet...	13
Figur 10: Funn fra helleren. Foto: Jorgen Wegter, NTNU Vitenskapsmuseet.	14

1. Bakgrunn for undersøkelsen

Siden ca. 1951 har graven i Lapphelleren, ID 216694 blitt jevnlig forstyrret. Dette har medført at skjelett- og kistedeler har blitt dradd utover eller fjernet fra stedet. Riksantikvaren har derfor gitt støtte til en sikring av dette materiale over Statsbudsjettet, Post 70, etter innspill fra NTNU Vitenskapsmuseet. Sikringsprosjektet var foreslått av Sametinget. Sikring ved innsamling av gjenstående funnmateriale ble vurdert som den mest hensiktsmessige sikring, da en bevaring in situ fremsto som lite aktuell og til skade for funnene. Innsamlingen har til hensikt å stabilisere og konservere funnene, og innordne materialet i NTNU Vitenskapsmuseets samlinger. Dette sikrer forsvarlig oppbevaring og forvaltning etter gjeldene faglige og etiske retningslinjer. Forut for fjerning av materialet ble det foretas en dokumentasjon av graven i helleren.

1.1. Områdebeskrivelse

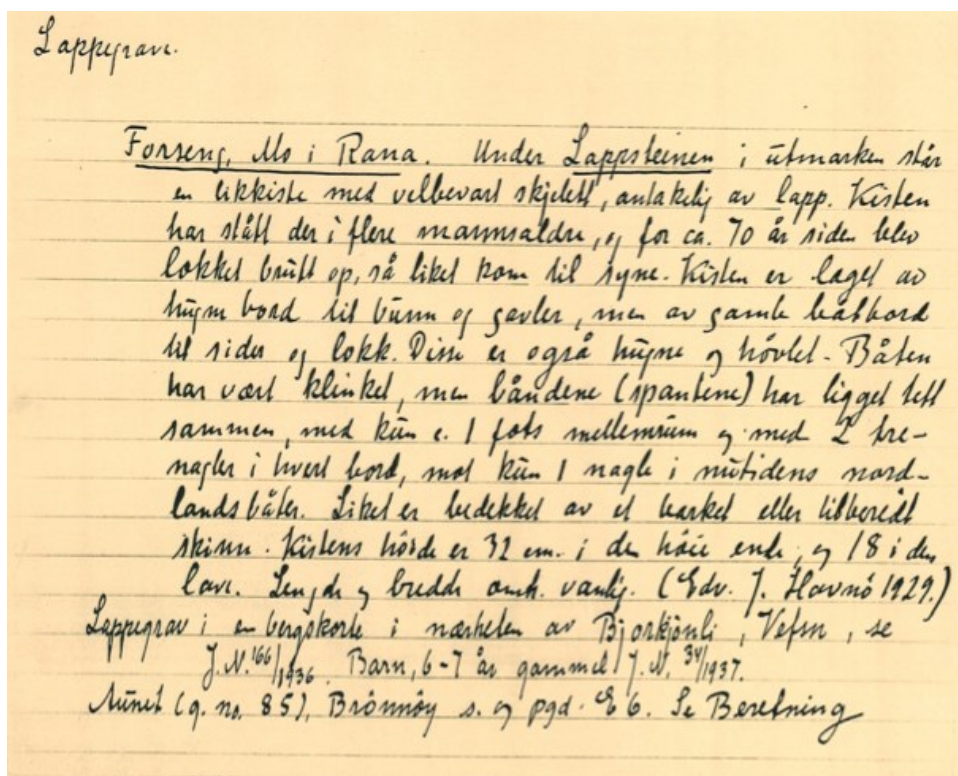
Lapphelleren ligger like sør for Førneset ved Dalsgrenda 10 km sørvest for Mo i Rana i Nordland fylke. Graven ligger i skogen ovenfor boligfeltet på Førneset like ved en skogsvei. Vegetasjonen på stedet består nå av blandingsskog med en del eldre gran og i dag får man bare stedvis utsikt over fjorden. Terrenget skråner mot sjøen. På stedet finnes to store steinblokker, sannsynligvis flyttblokker, tett inntil hverandre hvorav den ene har et overheng; *Lapphelleren*. Her befinner seg rester etter en Samisk grav med kistedeler og skjelettrestrester.

Figur 1 Geografisk beliggenhet. Kart: Raymond Sauvage, NTNU Vitenskapsmuseet

1.2. Kulturhistorisk bakgrunn og tidligere registreringer

En del eldre innberetninger om graven befinner seg i Vitenskapsmuseets topografisk arkiv i Trondheim og historisk arkiv hos Sametinget. De eldste er fra 1928 og 1929 hvor resp. Odd Bang og Edv. J. Havmo beretter at graven er godt bevart og er i intakt tilstand. Havmo kaller helleren for øvrig for "Lappsteinen". (se figur 2)

Figur 2: Innberetning fra Edv. J. Havmo, datert 1929. Kilde: Topografisk arkiv. NTNU, Vitenskapsmuseet.

I 1951 foretok daværende konservator ved Rana museum, Ole Grotnes, en registrering av gravstedet og samlet inn noen skjelettresten. Han var nysgjerrig om skjelettet var av samisk opprinnelse og ble etter brevveksling med førstekonservator Sverre Marstrander ved Vitenskapsselskapets Oldsakssamling i Trondheim oppfordret til å sende inn kranierester. Marstrander sendte restene videre til Anatomisk Institutt i Oslo for nærmere undersøkelser.

I en brev til Marstrander, 31/12/1951, skriver Grotnes :

Om det foreliggende har jeg fått meddelt følgende: Den eldste mannen som en vet med bestemt visste noe om dette var født 1802. Heller ikke han viste når liket var plassert der, men han fortalte at det gikk sagn om at en mann fra Dalsgrenda oppdaget kjisten under bergpallen. Han trodde at det var en skattekiste og hugg hull på den. Da han oppdaget hva den inneholdt, ble han sinnsyk av redsel, eller som in hjemmelsmann uttrykte seg, han va gern ette den dajen.

I et tidligere brev datert 19/11/1951 skriver Grotnes;

..de som husker lengst tilbake, forteller at liket har vært kledd i skinn.

Grotnes samlet inn et fragment av skinn som han sendte sammen med kraniedelene til Marstrander, men skinnet ble ikke nærmere undersøkt.

I svaret fra Anatomisk Institutt i Oslo til Sverre Marstrander datert 08.02.1952 tolkes kranierestene å tilhøre en mann i 50-60 års alderen.

Kranierestene befinner seg i dag på Anatomisk institutts antropologiske samling, UIO og har id.: **AI 4637**

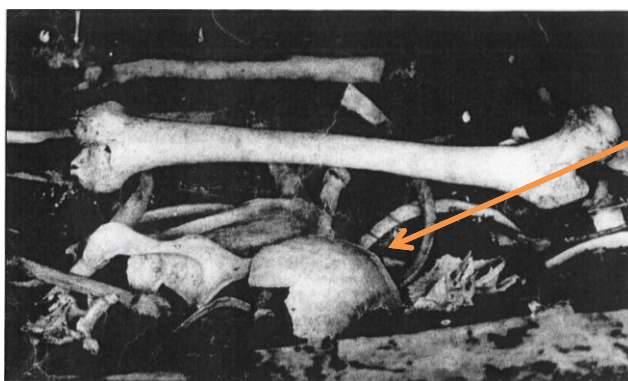
I 1996 kom de første bekymringsmeldinger fra folk i området som hadde observert barn som kom bærende med levninger fra gravstedet.

Herlof Øverdal skriver den 13. desember 2016 i en epost til undertegnede om Lapphelleren. Han har hatt Lapphelleren som "nabo" i femti år. Kvelden før eposten hadde han besøkt eldresenteret på Dalsgrenda for å spørre de eldre om graven.

Følgende opplysninger ble gitt;

- Folk i bygd bruker tittelen: "Førnesmannen" på individet i graven. Området heter Førnes.
- Fredrik fra fjellgården "Mastutofta" fortalte at de kalte steinen for "Styggsteinen" og at de ikke likte å gå forbi der.
Skogsveien som ligger like ved helleren ligger i samme trase som den gamle veien opp til fjellgården.
- Det var flere eldre som fortalte han at kraniet skal ha vært fjernet og brukt som leke av barn, men seinere lagt på plass igjen.
- Herlof har selv flyttet tilbake bein til graven etter at unge og håpefulle arkeologspirer hadde tatt det med seg.

En reportasje i Ranablad fra 11. September 1993 om Lapphelleren viser at det for 23 år siden ble lå et stort fragment fra et kraniet der. Denne ble ikke gjenfunnet under vår undersøkelse.

Figur 3: reportasje i Ranablad, 11 september 1993.
Foto: Herlof Øverdal, Dalsgrenda.

2. Undersøkelsens rammer

2.1. Tid, deltagere

På forhånd ble det beregnet 04 dagsverk i felt. Feltarbeidet ble gjennomført i tidsrommet 12. september til 14. september 2015. Feltleder for prosjektet var Jurgen Wegter og prosjektleder Raymond Sauvage. Lene Vestrum var feltassistent.

Etterarbeid samt rapportskriving ble utført av Jurgen Wegter i tidsrommet 23 september til 21 november.

Stilling	Navn	Periode	Dagsverk
Feltleder	Jurgen Wegter	12.september – 14 september	2
Feltassistent	Lene Vestrum	12 september – 14 september	2
Totalt			4

2.2.Forskningsstatus

De samiske gravene har tidligere vært gjenstand for antropologisk forskning. Fra midten av 1800-tallet til 1950-tallet var osteologisk materiale fra samiske graver etterspurt i forbindelse med den internasjonale raseforskningen. Det var fremst hodeskallene som ble samlet inn og sendt til Anatomisk Institutt i Oslo.

Graver som ikke er nedgravd, men som ligger i steinur, hulrom i fjellet eller ved løse steinblokker betegnes ofte som *urgrav* selv om betegnelsen er litt problematisk i forhold til den eksisterende variasjonen¹.

Selv om slike graver har vært en sentral kildekategori for utsagn om samisk historie helt siden midten av 1800-tallet har disse likevel ikke vært gjenstand for systematisk arkeologisk forskning i særlig grad.

Audhild Schanche har forsket på slike graver i forbindelse med hennes dr. art. i arkeologi ved Universitet i Tromsø i 1997. Doktorgradsavhandlingen *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religionshistorie 1000 f. Kr til 1700 e. Kr.* ble i 2000 gitt ut i bearbeidet form som: *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religion fra forhistorisk til nyere tid.*

2.3. Problemstillinger

Konsekvenser av sikring/innhenting av gravrester

Undersøkelsen har tatt sikte på å dokumentere graven og sikre gravmateriale. Tidligere har skjelettdeler blitt fjernet fra graven av blant annet barn tilhørende nærliggende bebyggelse. Innhenting

¹ Schanche; 154

av materiale til NTNU Vitenskapsmuseet har blitt vurdert som den beste måten å kunne ta vare på det resterende materiale fra Lapphelleren hvor det blir dokumentert, konserverert og oppbevart.

Funnene og undersøkelsen i Lapphelleren kan belyse ulike forhold tilknyttet stedet og gravskikken. Noen eksempler er:

Datering

Det har tidligere blitt forsøkt å datere graven typologisk og ut i fra materialene som har blitt brukt til kisten. I tidlig metalltid, jernalderen og tidlig middelalderen forekommer skikken hvor den døde fikk et omhyggelig sydd neversvøp. Fra yngre jernalderen opptrer også skikken med å legge den døde i pulk. Kistebegravelser ser ut til å bli vanlige i de samiske områdene fra seinmiddelalderen². Hva kan utforming og innhold av graven fortelle oss om datering?

Hellere

Hellere og hulrom i fjellet og mellom steiner er steder som kan skjule spor etter menneskelig aktivitet. Kan Lapphelleren skjule andre arkeologiske spor i tillegg til graven?

Grav og gravskikk

Materialet fra Lapphelleren vi kunne bidra til å produsere kunnskap om samisk gravskikk. Funnene og funnomstendighetene i Lapphelleren er også med å øke vår kunnskap rundt bevaring av slike graver.

2.4. Metode

Sikring av materialet fra Lapphelleren har blitt gjennomført i tre deler. Først ble helleren dokumentert og gjenstående rester av begravelsen og alle enkeltobjekter ble merket med nummer. Dokumentasjon har skjedd i form av foto og tegning på millimeterpapir. Råhumuslaget rundt helleren ble undersøkt for mulige skjelett- og kistedeler som kan ha vært dratt ut av graven. Bein og kisterester ble løftet ut og forsvarlig pakket i egnede transportesker. Det ble også søkt med metalldetektor i og rundt graven.

I etterarbeidsfasen ble materialets tilstand vurdert og blir konserverert etter behov, før innordning i samling. Materialet har blitt undersøkt, beskrevet og katalogisert. Data og foto har blitt lagt inn i NTNU Vitenskapsmuseets gjenstands- og fotobase.

2.5. Dokumentasjon

Graven har blitt fotodokumentert gjennom undersøkelsen og både kiste-og skjelettdelene tegnet. Tegningene ble gjort på millimeterpapir. Originaltegningene er arkivert på NTNU Vitenskapsmuseum. Alle bilder ble tatt med et digitalt speilreflekskamera av typen Nikon, i format RAW. De prioriterte bildene ble konvertert fra DNG til TIFF og lagt inn i NTNU Vitenskapsmuseets fotobase. Filnavnene i basen fikk et Da-nr. i tillegg til løpenummer. For Lapphelleren er nummeret Da_61121, og 21 bilder ble arkivert i basen. (se vedlegg)

3. Gjennomføring av utgravingsprosjektet

Feltarbeidet ble foretatt i løpet av 03 dager, 12.09.2016 - 14.09.2016. Mandag 12. september gikk med pakking av utstyr i biler samt transport til Mo i Rana. Selve undersøkelsen ble gjort på 13.09. og 14.09.16. 15. Det var oppholdsvær under selveste undersøkelsen.

Det var ikke mulig å kjøre helt fram til stedet på grunn av den til dels dårlige tilstanden på skogsveien som fører forbi Lapphelleren. Utstyret og funn måtte dermed bæres et stykke.

3.1. Beskrivelse av felt og feltarbeid

På stedet befinner seg to store flyttblokker hvorav den østligste har en åpning nederst på sørsiden. Steinens mål er: Lengde 5 m i Ø-V, Bredde 4,5 m i N-S, Høyde 3,0-3,5 m.

Mål på selveste helleren er: Lengde 5 m i Ø-V, Dybde 2,5 m i N-S, Høyde i åpningen i S er 0,8 m.

Både helleren og kisten er orientert i retning Ø-V. Bakkenivå heller svakt fra Ø mot V.

Figur 4: Lapphelleren: sett fra sør og øst. Foto: Jurgen Wegter, NTNU Vitenskapsmuseet.

Etter den første dokumentasjon; fotografering og tegning av graven begynte vi å fjerne kisterestene og skjelettdelene. Delene ble nummerert og innpakket. Den største delen av kisten, T27260-2, lå i øst på noen steinheller og har dermed ikke fått kontakt med jord. Bevaringstilstanden er dermed svært god. De øvrige delene som er samlet inn har varierende bevaringsgrad og en del vil bli konserverv på laboratoriet til Vitenskapsmuseet.

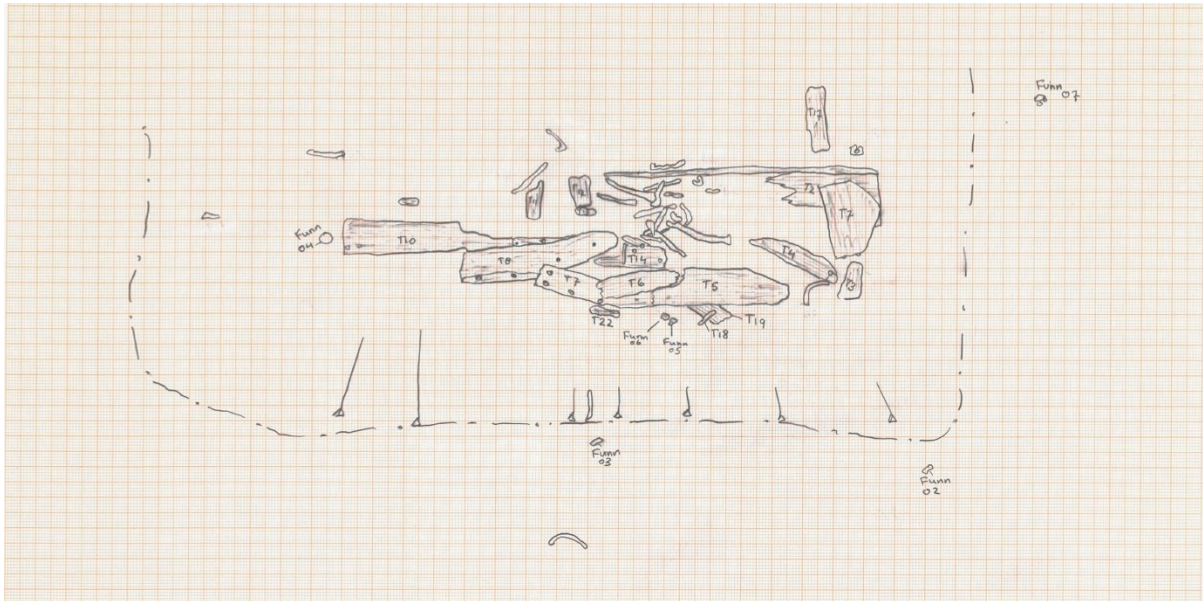
Når de største kistedelene var fjernet ble det eksponert flere skjelettrestrester. En del av disse lå ned i råhumuslaget som har etablert seg gjennom tiden i helleren. Inn i dette laget ble det også funnet et glasslokk (se side 18). Metalldetektor ble brukt til å påvise eventuelle metallgjenstander både innenfor og utenfor helleren. Disse og andre funn blir nærmere beskrevet i neste kapittel.

Figur 5: Graven med restene etter skjelett og kiste. Sett fra sørøst og øst. Foto: Jurgen Wegter, NTNU Vitenskapsmuseet.

Det var trange forhold i helleren og undersøkelsen og opprensingen av helleren ble for en stor del utført i liggende stilling.

En befarig rundt helleren og i nærområde gjorde oss oppmerksom på flere store steiner og hulrom. Nabosteinen som ligger like inntil i vest har også en lav åpning i nedkant på samme vis som Lapphelleren, men denne befinner seg på nordsiden. Det ble ikke observert beinrester eller gjenstande her. Heller ikke i de andre hulrom i nærområdet ble det observert arkeologisk materiale. Det er viktig her å understreke at dette var en kortvarig befarig.

Figur 6: Tegning av graven. Tegning: Lene Vestrum, NTNU Vitenskapsmuseet

4. Funnmateriale

4.1. Gjenstandsfunn

Funnene består av kistedeler og humanosteologisk materiale samt noen andre funn som muligens kan knyttes til graven.

Kisten

Kisten har opprinnelig vært 193,5 cm. lang, 47,5 cm. bredt, 30,3 cm. høyde. De resterende delene av kisten er i relativ god tilstand grunnet tørre og kjølige bevaringsforhold i helleren.

Den største og best bevarte kistedelen består av en sidevegg med del av bunn festet ved hjelp av treplugger. Begge gavlene ble funnet og den største, hodegavlen, kunne lett settes på plass igjen på den største kistedelen.

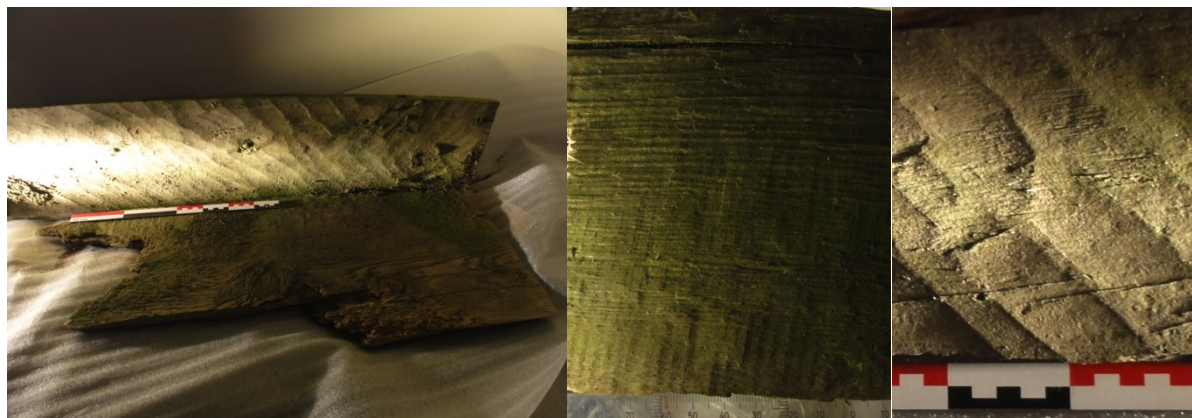
Kisten har opprinnelig vært 5-kantet med bunnen i tykt saget plank, sidene og lokket av brukte båtbord og gavlene i hugget plank.

Figur 7: Fotografi av den rekonstruerte kisten. Foto: Trond Sverre Kristiansen Skevik, NTNU Vitenskapsmuseet.

Det ble funnet verktøyspor etter;

- *Øks*; kanting og rying på gavlenden og i enden av bunnbord,
- *Oppgangssag*; jevne parallelle streker sagspor på tvers av de tykke bunnbordene,
- *Skjøve/pjål*; på overflaten til båtbordene, både på tvers og på skrå.

Figur 8: Foto fra innsiden av kisten med sidelys. Sagspor på bunnplanken og spor etter skjøve på sidevegg. Foto: Jurgen Wegter, NTNU Vitenskapsmuseet.

Gavlendene er grovt tilhugde med øks i snarvokst gran eller furu. Det er brukt treplugger i alle forbindelser mellom gavl, bunn og sidene bortsett fra lokket. Her har man anvendt jernnagler/spiker.

De brukte båtbordene er restene etter en klinkbygd båt med klinknagler i jern med firkantet roe. En del bord har rester etter overlappende bord. I sua (overlappende del) finnes godt bevart tettingsmateriale igjen. Dette består av brunt dyrehår.

Spor etter utrivning i overflaten tyder på at båtbordene kan ha vært hugget og ikke sagd. Ingen sagspor ble observert på båtbordene. Overflaten er jevnet til med en skjøve (en slag høvel). På utsiden finnes det på mange bord spor etter tjærebreiing som stedvis har vært ganske tykt.

En del steder er det påvist sand og grus i tjærelaget. Nærmere undersøkelser bør gjøres for å avklare om dette er tilfeldig eller om det finnes over hele overflaten. Eneste parallell til dette finnes på taket til Røros kirke som er fra slutten av 1700-tallet. Her er både trekull og sand/grus blandet inn i tjæren som har gjort tjærelaget hardt og slitesterk³.

Et båtboard har spor etter reparasjon i form av et smalt påklinket bord.

Det ble funnet mange løse treplugger som opprinnelig har tilhørt båten og brukt til å feste spantene.

På innsiden av båtboardet som er brukt til langsida i kisten vises avtrykk etter tre stk. spant. Organisk materialet som har ligget inntil disse spantene antyder plassering og størrelse etter spantene. Disse ansamlinger av organisk materialet på boardets innsida består for en stor del av granbar.

Humanosteologisk materiale

Totalt ble 74 skjelettdeler samlet inn. Av hodeskallen, som ble fjernet og sendt til Oslo i 1951, ble det funnet to mindre fragmenter. I følge tidligere undersøkelser av kraniet utført av Anatomisk Institutt i 1952 tilhører skjelettet en mann i 50-60 årene. Det ble også funnet to tenner med tydelige slitasjetegn.

En del av skjelettet har tydelige spor etter smågnagere.

Et ribbein ble funnet utenfor helleren i råhumuslaget.

Biologen Jørgen Rosvold har sett på materialet og fikk påvist to stykk høyre leggbein, *fibula* hvorav den ene tydelig kortere og tynnere. Begge er fra voksne individ. Også en del fot- og håndknokler ser ut til å tilhøre et annet individ. Dermed har vi i alle fall rester etter to individ fra Lapphelleren. På nåværende tidspunkt kan vi ikke si noe om individets kjønn og datering. Det er muligens rester etter en eldre grav.

Figur 9: Fibulae (leggbein) fra to individ. Foto: Jurgen Wegter, NTNU Vitenskapsmuseet.

³ <https://byggmesteren.as/2013/11/26/kirketakets-hemmelighet/>

Andre funn

I helleren ble det i fotenden av graven funnet et glasslokk etter et lite *Norgesglass*, brukt til hermetisering av mat. Lokket har det karakteristiske NORGE på seg og er utført i blåaktig glass. Lokket lå ned i råhumuslaget og var ikke synlig. Norgesglass ble produsert i Norge mellom 1902 og 1978.

Metallsøkeren av type Tesoro Lobo Supertraq ble brukt i og rundt helleren. Utenfor helleren og rundt de store flyttblokkene ble det ikke registrert metall. Innenfor helleren ble det funnet noen jernnagler og roefragmenter etter klinkingen. Akkurat på overgangen til helleren ble det tre ulike steder funnet nedgravde gjenstander. En kort boltfragment med mutter, en fragment av knivblad, type brødkniv med tagger i rustfritt stål og en samling mynter; 1 stk 10-krone og 2 stk. 1-krone fra 20.

Figur 10: Funn fra helleren. Foto: Jurgen Wegter, NTNU Vitenskapsmuseet.

5. Resultat

Undersøkelsen og sikringen av graven i Lapphelleren har tatt sikte på å dokumentere graven ”*in situ*” samt å samle inn materialet knyttet til graven for å unngå videre tap og ødeleggelse.

Konsekvenser av sikring/innhenting av gravrester

Både kisterester og skjelettdeler har blitt samlet inn og fraktet til NTNU Vitenskapsmuseet. Disse har blitt rensket og beskrevet. En del av kistematerialet er i en tilstand som krever behandling. Det har blitt tatt hånd om av konservator Marte Iversen Rønning som står for konserveringen. Alt materialet vil bli oppbevart på Vitenskapsmuseet.

Datering

Kisten er laget av brukte båtboard og grov plank. Bruk av kister som grav er en skikk som kom i seinmiddelalderen i det samiske området. Basert på teknisk utførelse av båtboardene har graven i Lapphelleren tidligere blitt datert til 1820-1860 tallet⁴. Grunnlaget til denne relative dateringen skulle ligge i bruken av firkantete roer til klinknaglene (som man startet å bruke under jernalderen og slutter å produsere ca 1880) samt at båtboardene skulle være saget og ikke tilhugget (etter 1820 ble det vanlig å sage board).

Undersøkelsen av verktøyspor viser at båtboardene sannsynligvis ikke er saget. Spor etter kraftig utrivning i veden kan tyde på dette. Spor etter skjøve viser oss hvordan boardene ble bearbeidet etter tilhuggingen. Det er også funnet spor etter oppgangssag på restene etter de tykke bunnboardene i kisten. Oppgangssag har vært i bruk i Norge fra 1500-tallet til utover 1800-tallet.

Både bruk av firkantroer, tilhugging med øks og spor etter oppgangssag gir ingen nøyaktige svar om datering. Det finnes eksempler på klinkbygde båter med firkantroer fra starten av 1900-tallet. Bruk av øks for å tilvirke board opphører heller ikke umiddelbart når sagbruk blir mer allment. På slutten av 1800-tallet kom sirkelsagene, men oppgangssagene ble fortsatt brukt parallell med nyvinningen en stund fremover.

Også bevaringsgraden gir oss ingen holdepunkter i forhold til datering. Organiske materialer kan bevares i mange tusen år i slike tørre og kjølige forhold.

I forhold til de tidligste innberetninger som er fra 1928 og 1929 vil graven i Lapphelleren i alle fall kunne dateres fra før den tid. En datering til 1800-tallet er dermed sannsynlig, men man skal ikke se bort fra at graven kan være eldre.

Hellere

Lapphelleren er brukt som gravsted. Bein fra et annet individ tyder på at stedet har vært brukt som grav tidligere. Lapphelleren kan betegnes som et kryptom og har ikke vært brukt som bosted. Man kan likevel ikke se bort fra at helleren har vært brukt som midlertidig overnattingsplass/skjul i forbindelse med ferdsel eller gjeting eller som oppbevaringssted for f.eks fangstutstyr. Det har ikke blitt funnet spor etter ildsted.

Grav og gravskikk

Metallgjenstandene og Norgesglasslokket lå nedgravd i ytterkant av helleren og er ikke tilfeldig deponerte objekter og kan dermed knyttes til graven. Området rundt Lapphelleren ble avsøkt med metallsøkeren uten å finne et eneste metallobjekt. Dette synes å underbygge påstanden at disse objektene og deres plassering ikke er tilfeldige. Schanche skriver om det samiske begrepet *Sjiela*, som er offer eller gaver av små metallgjenstander. Skikken er kjent fra både den sør-og nordsamiske område⁵. Slike gaver og offer ble gitt i forbindelse med begravelsseremonier eller når et hellig sted

⁴ Tormod Steen, Rana Museum: Registreringsskjema. 03.06.1987

⁵ Schanche: 268

ble passert. Eksempler på slike gjenstander kunne være: *knapper, søljer, skjeer, kniver, blikk og mynter*.

Restene etter granbar i de organiske avleiringer på innsiden av kisten tyder på at den døde ha ligget på en seng av granbar. Bruk av granbar i forbindelse med begravelser er vanlig i Norge i eldre tid. Under de arkeologiske og osteologiske undersøkelser under servicebygget ved Nidarosdomen ble det for øvrig også påvist granbar i gravkister fra 1700 -1800 tallet (pers. komm. undertegnede).

6. Litteratur

Schanche, A. 2000: *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religion fra forhistorisk til nyere tid.*

Vedlegg

Vedlegg 1 Fotoliste
Vedlegg 2 Funnliste
Vedlegg 3 Plantegning

Vedlegg 1 **Fotoliste**

fotokort_id	Filnavn	Motiv	Sett mot	Fotograf	Opptaksdato
344520	Da_61121_001.tif	Helleren med graven	nord	Jurgen Wegter	13.09.2016
344521	Da_61121_002.tif	Helleren med graven	vest	Jurgen Wegter	13.09.2016
344522	Da_61121_003.tif	Helleren med kistedelene og skjelettrestene	nord	Jurgen Wegter	13.09.2016
344523	Da_61121_004.tif	Helleren med kistedelene og skjelettrestene	øst	Jurgen Wegter	13.09.2016
344524	Da_61121_005.tif	Kistedelene: del av bunn og sidevegg. Gavlen ligger på kistebunnen.	øst	Jurgen Wegter	13.09.2016
344525	Da_61121_006.tif	kistebunn; tydelige spor etter tilhugging med øks	nordvest	Jurgen Wegter	13.09.2016
344526	Da_61121_007.tif	fotenden av kisten; sidevegg, del av vegg/lokk og skjelettrest	nordvest	Jurgen Wegter	13.09.2016
344527	Da_61121_008.tif	sideveggen av gjenbrukt båtbord med spor som viser hvor spantene har vært festet	nordvest	Jurgen Wegter	13.09.2016
344528	Da_61121_009.tif	Dokumentasjon av helleren	nord	Jurgen Wegter	13.09.2016
344529	Da_61121_010.tif	Sideveggen med spor etter tjærebreing	vest	Jurgen Wegter	13.09.2016
344530	Da_61121_011.tif	Gavlen i hode-enden satt på plass	nordvest	Jurgen Wegter	13.09.2016
344531	Da_61121_012.tif	Gavlen satt på plass; spor etter tilhugging med øks	vest	Jurgen Wegter	13.09.2016
344532	Da_61121_013.tif	Glasslokk fra Norgesglass med tekst NORGE i fotenden av kisten	øst	Jurgen Wegter	13.09.2016
344533	Da_61121_014.tif	Glasslok fra Norgesglass med tekst NORGE i fotenden av kisten	øst	Jurgen Wegter	13.09.2016
344534	Da_61121_015.tif	Åpning til helleren	vest	Jurgen Wegter	13.09.2016
344535	Da_61121_016.tif	Helleren etter undersøkelsen	nordvest	Jurgen Wegter	13.09.2016
344536	Da_61121_017.tif	Helleren etter undersøkelsen; ved hodeenden ligger flate steinheller	vest	Jurgen Wegter	13.09.2016
344537	Da_61121_018.tif	Helleren etter undersøkelsen; flate steinheller ved hodeenden	øst	Jurgen Wegter	13.09.2016
344538	Da_61121_019.tif	Lapphelleren med åpningen mot sør	nord	Jurgen Wegter	13.09.2016
344539	Da_61121_020.tif	Helleren etter undersøkelsen	nord	Jurgen Wegter	13.09.2016
344540	Da_61121_021.tif	Lapphelleren	vest	Jurgen Wegter	13.09.2016

Vedlegg 2 Funnliste

T27260/1-18

Gravfunn fra nyere tid fra LAPPHELLEREN, av FORSENGET (4/1), RANA K.,
NORDLAND.

1) Kiste (likkiste) av tre. Gjenstandsdeler: endegavl.

Sekskantet endegavl. Grovt tilhugd med øks. Øksen har hatt min. egg-lengde på 9 cm og buet egg. Årringbredde: 3- 4 mm. Gran eller furu. Trenagler i bunn(3 stk.) og sidene (2 på hver. Diameter: 0,9-1 cm. Spor etter jernnagler (2 stk.) på oversiden hvor kistelokket har vært festet. Fnr: T1.

Mål: tykkelse varierende fra 3 - 3,7 cm. L: 47,5 cm. T: 3,7 cm. H: 30,3 cm.

Datering: nyere tid

2) Kiste (likkiste) av tre. Gjenstandsdeler: side og del av bunnen.

Kisteside: utsiden har tydelige spor etter tjærebreiing. Svak buet i bredden og krummet i lengden. Ingen antydning til su eller klinking, men trolig sekundært tilhugd på sidene. Siden er festet til bunnbord med trenagler. Synlige spor etter spantfeste finnes tre steder; organiske rester samt trenagler antyder dette. Et sted består ansamlingen av organiske rester på innsiden av bordet for en stor del av granbar. Det antyder at den døde muligens lå på en seng av grankvister. På oversiden hvor kistelokket har vært festet befinner seg spor etter 4 jernnagler. Kistebunn: Bare delvis bevart. Festet til siden med trenagler. Spor etter oppgangssag på begge sidene. Enden tilhugd med øks. Store kvister. Andre eller tredje stokk. Gran eller furu.

Fnr: T2.

Mål: Side: L. 193,5 cm. bredde 23,5-24 cm. tykkelse: 1,6-2,2 cm. Bunn: L. 87,5. Bredde: 33 cm. tykkelse: 4 cm L: 193,5 cm.

Datering: nyere tid

3) Kiste (likkiste) av tre. Gjenstandsdeler: endegavl.

femsidig , asymmetrisk bord. Sannsynligvis endegavl i fotenden av kisten Forvitret flate, men noen synlige tilhuggingspor etter øks. Årringbredde: 5 mm. Trenagle i den ene siden, jernnagle i den andre siden (tilsvarer plassering av jernnagle i enden av sidebord på T27260-3). Spor etter jernnagler i skråflatene på toppen. Gran eller furu.

Fnr: T3.

Mål: L: 35,0 cm. T: 2,0 cm. H: 16,0 cm.

Datering: nyere tid

4) Kiste av tre. Gjenstandsdeler: Bunnbord.

Bordfragment. Utformingen er lik kistebunn T27260-2. Kløyvd på den ene langsiden og tilhugd med øks i enden. Trenagle (firkantet) som går gjennom bordet i enden.

Fnr: T4.

Mål: L: 55,0 cm. B: 16,0 cm. T: 4,6 cm.

Datering: nyere tid

5) Kiste (likkiste) av tre/tjære/pels/jern, bord, nagler/dyrehår, brunt. Tetningsmaterialet i sua/klinknagler. Gjenstandsdal: bord.

del av gjenbrukt båtboard. Svak buet. Avsmalnende. Brudd i den ene enden. Rett snitt i andre enden. Furu eller gran. Årringstetthet ca 1 mm. Relativt store kvister; 3 stk. (diam.3-4 cm). Bordet stammer sannsynligvis andre eller tredje stakk(trestamme). Langs den tynneste langsida spor etter to klinknagler med avtrykk etter firkantet roe. Avstand mellom disse er 17 cm. Naglene befinner seg langs et spor av tre parallelle merkestreker som følger langsides ytterkant. Rester etter tetningsmateriale i form av dyrehår finnes ved naglefeste. Naglehull, dm 1, 4cm til trenagle (mulig spantfeste). På andre langsiden av boardet finnes rester etter tre klinknagler. Avstand mellom disse er 15-16 cm. Her finnes også rester etter en trenagle, diameter; 1,1 cm (mulig spantfeste) Rester etter et ca 3mm. tykt lag med tretjæren.

Fnr: T5.

Mål: varierende tykkelse: 1,1 cm- 2 cm L: 95,0 cm. B: 26,5 cm. T: 1,1 cm.

Datering: nyere tid

6) Kiste (likkiste) av pels/tre. Gjenstandsdal: board.

Fragment av båtboard. Sekundær tilhugging med øks langs sidene. Spor etter utrivning etter tilhugging med øks på boardets flatside! Spor etter klinknaglefeste og tetningsmateriale i sua. 2 stk kvist med dm: 2-3 cm. Tvergående lav depresjon hvor det også befinner seg en trenagle dm. 16 mm. Mulig spantavtrykk. På utsiden spor etter tjærebrenning. Trenagle. Årringsbredde: 0,5 til 1 mm. Antagelig fra andre eller tredje stakk. Gran eller furu.

Fnr: T6.

Mål: L: 53,0 cm. B: 12,0 cm. T: 1,6 cm.

Datering: nyere tid

7) Kiste (likkiste) av pels/tre. Gjenstandsdal: board.

Fragment av båtboard. Svakt buet. Brudd i den ene enden. Rett snitt i andre enden; boardlask med rester etter si(tetning) i form av brunt dyrehår. Furu eller gran. Årringstetthet: ca 1 mm. Noen kvister; sannsynligvis første eller andre stakk. Innside: Oppmerking i form av tynne strek langs kanten hvor langsetter klinknaglene er plasserte. Avtrykk etter firkantet roe på alle. Avstand mellom klinknaglene er 17-19cm. Utside: boardlask med klinknagle, hull etter trenagle og brunt dyrehår. Rester etter lag med tretjære (små stein/sand i tjæren!). Stripe med opp til 1 cm. tykk tetning (brunt dyrehår) i sua langs hele langsiden. To hull med rester etter trenagler.

Fnr: T7.

Mål: Varierende tykkelse: 0,9 til 2,1 cm L: 109,5 cm. B: 16,5 cm. T: 0,9 cm.

Datering: nyere tid

8) Kiste (likkiste) av tre/pels/jern. Gjenstandsdal: board.

Fragment av båtboard med rest etter påklinket board. Brudd i den ene enden. Rett snitt i andre enden. Furu eller gran. Årringstetthet: ca 1 mm. Små kvist 4stk. (dm. 2cm) Sannsynligvis fra første eller andre stakk. Fragment etter påklinket board. Festet med to klinknagler og firkantet roe. Klinknaglene er plassert langs oppmerking (to parallelle rissede linjer) som følger boardets langsida. Avstand mellom naglene er 21 cm. Spor etter skjøve eller liten høvel på tvers av boardet.

Fnr: T8.

Mål: L: 97,0 cm. B: 15,0 cm. T: 1,4 cm.

Datering: nyere tid

9) Kiste (likkiste) av tre/jern/pels. Gjenstandsdelt: bord.

Fragment av båtboard med pålinket smalt bord (l. 75 cm, b. 5-6 cm.t. ca 1 cm.). Det smale boardet er festet med 5 klinknagler med firkantet roe. Funksjon er sannsynligvis reparasjon eller lengdeavstivning). I sua (skjøten) finnes tetningsmaterial bestående av brunt dyrehår. Det er påfallende at det ikke finnes rester etter klinking i den intakte langsiden av båtboardet. Siden synes å være tilhugd med øks; sekundært. Årringsbredde: 1-2 mm. Overflate på den ene siden viser spor etter skråhøvling. I enden et hull på 11 mm. diameter til trenagle og hull med rester etter jernnagle. Rester etter tjærebreng på utsiden.

Fnr: T9 og T10.

Mål: L: 188,0 cm. B: 16,0 cm. T: 1,4 cm.

Datering: nyere tid

10) Kiste (likkiste) av tre/jern/pels. Antall: 2. Gjenstandsdelt: bord.

Todelt boardfragment med rester etter lask(skjøt) og tetting(brunt og svart dyrehår). Stor 3-4 cm kvist i enden. Årringsbredde: 1 til 3,5 mm. Langs den ene siden rest av et overlappende board festet med klinknagle og med tetting i sua(brunt dyrehår). Rester etter tjærebreng. Treplugg i smalenden dm 9 mm.

Fnr: T12 og T14.

Mål: Varierende tykkelse: 2,3 cm - 0,9 cm ytterst i lasken (skjøt). L: 28,0 cm. B: 26,0 cm. T: 2,0 cm.

Datering: nyere tid

11) Kiste (likkiste) av tre. Gjenstandsdelt: bord.

Fragment etter tykt board. Muligens del av kistebunn (samme type sagspor som på T27260-2). Bakved med barkkant langs ene langside. Tykkelse nå: 27 mm. Opprinnelig tykkelse ukjent. Markspist. Spor etter sag; jevne og regelmessige sagspor på overflaten tyder på oppgangssag. Årringsbredde: ca 0,5- 1 mm

Fnr: T17.

Mål: L: 46,0 cm. B: 13,0 cm. T: 2,7 cm.

Datering: nyere tid

12) Osteologisk materiale (ubrent humanosteologisk) av bein. Antall: 2. Antall fragmenter: 74

Skjellettresten etter to individer. To fibulae fra høyre leggbein av voksne individ med ulike lengde pluss en del doble hånd-og fotbein indikerer at det er to individer. Totalt er 74 bein samlet inn. Av hodeskallen er bare to mindre fragmenter bevart samt to slitte tenner.

Hodeskallen befinner seg i samlingen til Anatomisk Institutt i Oslo og har nr: AI 4637. Se side 405 i Schanche, A. 2000: Graver i ur og berg. Tibiaen er brukket og bare til dels bevart. Bruddet er påfallende og tilsynelatende av nyere dato. På mange bein synes tannspor etter smånagere.

Fnr: B-1 til B21. Vekt: 913 gram.

Datering: nyere tid pluss muligens eldre datering

13) Kniv (bordkniv) av stål.

Del av brødkniv i rustfritt stål. Mulig såkalt "siella/sjiela"; mindre metallgjenstander av jern, kopper eller messing som ble ofret blant annet i forbindelse med begravelser. Se Schanche, A. 2000 side: 268-269

Fnr: funn:03.

Mål: L: 9,4 cm. B: 2,2 cm. T: 0,1 cm. Vekt: 10,8 gram.

Datering: nyere tid

14) Bolt av jern. Antall: 2.

Kort lengde av boltstang med mutter. Begravd i kanten av helleren på samme vis som T27260-13; Mulig "Siella/Sjiela": offergaver i form av små metallgjenstander. Se Schanche, A. 2000. Graver i ur og berg. Side: 268-269

Fnr: funn: 02.

Mål: L: 2,8 cm. Diam: 1,0 cm.

Datering: nyere tid

15) Lokk av glass.

Glasslokk til Norgesglass med tekst: NORGE. Diameter: 6,5 cm. Gjennomsiktig glass med blågrønn tint. Glasslokket lå blant beinrestene.

Fnr: funn: 04.

Mål: Diam: 6,5 cm.

Datering: nyere tid

16) Nagle av jern. Antall: 11.

11 små gjenstander i jern funnet i helleren: nagler og roefragmenter (beslag til klinknagler) tilhørende kisten.

Datering: nyere tid

17) Nagle av tre. Antall: 6.

6 trenagler med konisk hode. Sannsynligvis spantnagler fra de gjenbrukte båtbordene.

Mål: diameter mellom 1,1 cm og 1,4 cm.

Datering: nyere tid

18) Mynt . Antall: 3.

Tre mynter; tikroning fra 1996, enkroning fra 2009, enkroning fra 2011 lå samlet nedgravd i ytterkant av helleren.

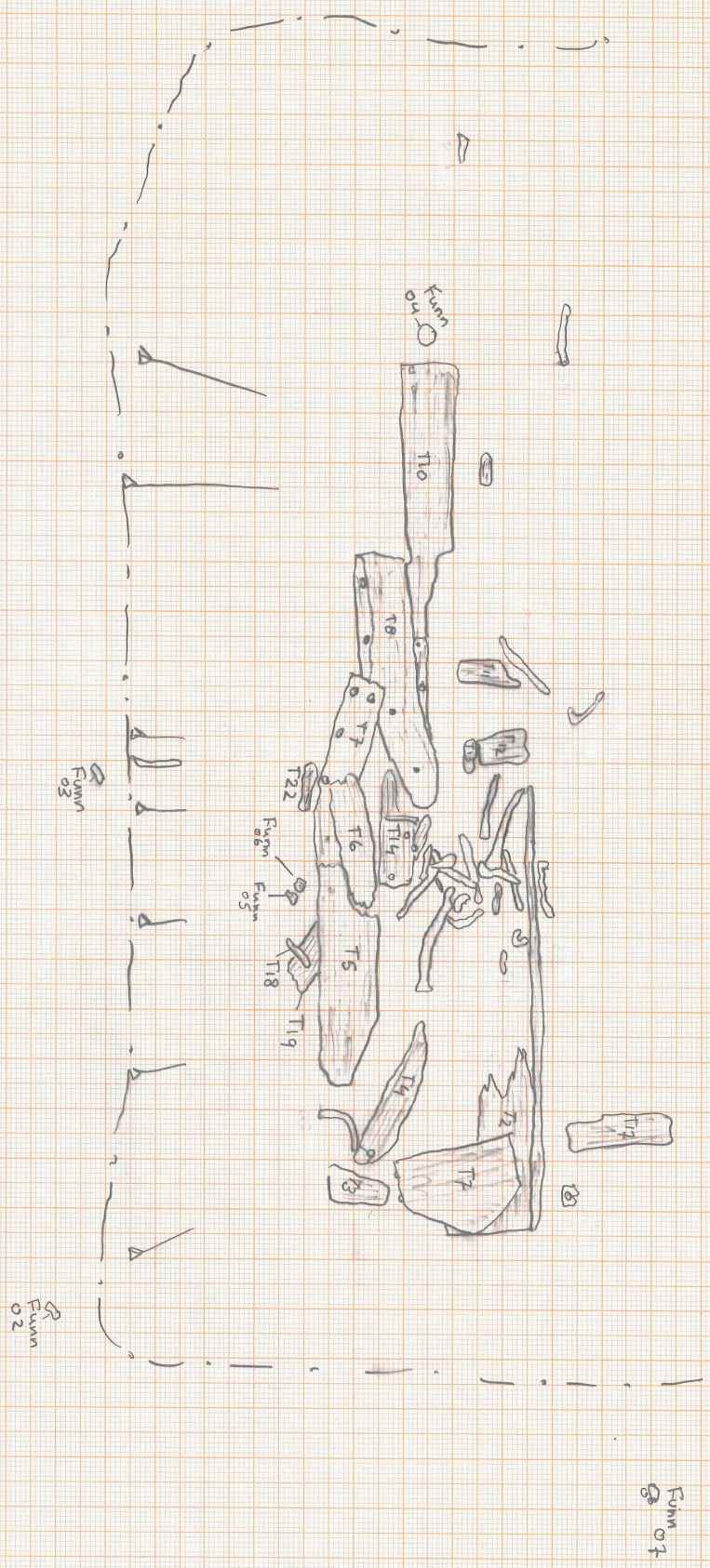
Fnr: funn: 07.

Datering: 1996-2011

Vedlegg 3 Plantegning

Lapphellen 13.09.2016
 RANK KOMMUNE, NORDLÄND
 Projekt 9010600

3W 1:20

NTNU Vitenskapsmuseet er en enhet ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU.

NTNU Vitenskapsmuseet skal utvikle og formidle kunnskap om natur, kultur og vitenskap. Museet skal sikre og forvalte de vitenskapelige samlingene og aktivisere dem gjennom forskning, formidling og undervisning.

Seksjon for arkeologi og kulturhistorie har forvaltningsansvar for automatisk fredete kulturminner og skipsfunn i Nordmøre, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, nordlige Romsdal og Nordland til og med Rana. Seksjonen foretar arkeologiske undersøkelser på kulturminner over og under vann, i henhold til kulturminneloven.

© NTNU Vitenskapsmuseet
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

www.ntnu.no/vitenskapsmuseet